

Dåbsteologiske udfordringer

Af Georg Klinting

Trykt i Præsteforeningens Blad den 13. februar 2009

En ting er selve dåben, noget andet er kirkens ansvar for at følge dåben op. Der tales for tiden meget om dåbsoplæring. Biskopperne har i den sammenhæng leveret deres bidrag i form af 'Vejledning om dåb i folkekirken', og på det seneste er der fra en arbejdsgruppe under TPC udsendt en publikation med den betegnende titel: 'Dåbsmanual - opskrifter til arbejdet med dåb og dåbsoplæring i folkekirken'.

At dåbens opfølgning er en vigtig sag kan der ikke være tvivl om. Man kunne så forvente, at interessen for dåbens opfølgning var affødt af en lige så stor interesse for dåben selv, dens indhold og betydning. Her kan man imidlertid overraskende nok konstatere, at dåbens teologi ikke er genstand for samme interesse som dåbens opfølgning. Man kan i den forbindelse også notere sig, at biskoppernes interesse for at formulere officiel dåbsteologi først er blevet aktiveret af arbejdet med dåbens jura (dåbsanordningen) og dåbens pædagogik (dåbsvejledningen), skønt det autoriserede dåbsritual ellers lige siden dets fremkomst i 1992 har budt på en række forståelsesmæssige og læremæssige vanskeligheder, som nok kunne have kaldt på en officiel teologisk kommentar til dåbsritualets tekst.

Jeg skal forsøge at oprulle nogle dåbsteologiske problemstillinger, som fortjener nærmere overvejelser.

Den teologiske fortale i dåbsanordningen savner et klart sigte

Dåbsanordningen er en forvaltningsretlig tekst, der fastlægger adgangsretten til dåb i folkekirken og i forbindelse hermed fastsætter, hvorledes adgangsretten til dåb skal forvaltes af kirken (det vil i praksis sige sognepræsten). Dåbsanordningen er blevet forsynet med en teologisk fortale, hvad der er usædvanligt for et dokument af den art. Hvis man nu spørger, om den teologiske fortale bidrager til den juridiske fortolkning af anordningens enkelte paragraffer, må svaret blive et klart nej. For en juridisk betragtning er fortalen overflødig.

For en teologisk betragtning – som ikke på forhånd er helt irrelevant, da det jo er præster, der forvalter folkekirkens dåbspraksis – kunne fortalen muligvis have en opbyggelig funktion i retning af at give en teologisk legitimation af folkekirkens dåbspraksis, herunder de retlige bestemmelser, som anordningen indeholder. Men det forudsætter rigtignok, at der er organisk sammenhæng mellem fortalen og selve anordningens tekst. Uden en organisk sammenhæng kommer de teologiske udsagn til at svæve frit i luften.

'I hele kristendommens historie er mennesker blevet optaget i kirken ved at blive døbt i Faderens og Sønnens og Helligåndens navn', hedder det indledningsvis i fortalen. – Isoleret set er udsagnet korrekt nok, men der er ikke med dette udsagn sagt noget om, hvor let eller svært det i hele kristendommens historie har været for mennesker at blive optaget i kirken – endsige hvor let eller svært det bør være i dag. Udsagnet mangler dermed remtræk til anordningens bestemmelse om

fri dåbsadgang jvf. § 1: *'Alle børn og voksne har adgang til at blive døbt'*.

Derefter tales der konfessionalistisk: *'Som evangelisk-luthersk kirke bekender Den danske Folkekirke dåben som et sakramente, der er indstiftet af Jesus Kristus'*. – Ja, det er muligt, at det hører med til folkekirkens evangelisk-lutherske identitet at bekende dåben som et sakramente, der er indstiftet af Jesus Kristus – hvad der så i øvrigt skal forstås med udtrykket at 'bekende dåben' – men det er svært at se, hvad dette konfessionalistiske udsagn bidrager med til forståelsen af folkekirkens dåbspraksis.

Endelig tales der om dåbens gyldighed: *'Enhver dåb, som finder sted i den treenige Guds navn, er en gyldig dåb, uanset i hvilket trossamfund dåben har fundet sted.'* – Det fremgår ikke, om ordet 'gyldig' går på menneskets relation til Gud, eller om det går på relationen til Den danske Folkekirke.

Alt i alt savner den teologiske fortale et klart sigte.

De teologiske udsagn i dåbsvejledningen er letfærdige

Biskoppernes vejledning henviser til anordningens tale om, at dåben er et sakramente, og udfolder i en række teologiske udsagn, hvad dette vil sige:

'Dette [at dåben er et sakramente] betyder, at kirken betragter det, der sker i dåben, som Guds handling'. – Sprogbrugen er mildest talt besynderlig. Det er vel ikke Gud selv, der bærer et barn frem til døbefonten, men gudmoderen/gudfaderen? Og det er vel ikke Gud, der tilspørger barnet om troen, men præsten? Det er vel heller ikke Gud, der svarer på præstens tilspørgsel, men den, der bærer barnet? Det første udsagn i dåbsvejledningen må ganske enkelt betegnes som sort tale.

'I dåben modtager et menneske pantet på Guds kærlighed'. – Normalt er den betydning indeholdt i ordet 'pant', at et pant kan ombyttes med det, som det er pant på. Det er derfor uklart, hvad der menes med 'pantet på Guds kærlighed'. Der er nok noget i dåben, der peger på Guds kærlighed, men næppe noget, der kan ombyttes med Guds kærlighed.

'Dåben skænker det liv, som i troen på Jesus Kristus leves på trods af døden'. – Nej, det er ikke dåben, der skænker det liv, men Gud. Dåben er ikke et handlende subjekt.

'I dåben modtager mennesket Helligånden med syndernes forladelse og evigt liv.' – Ordene er lånt fra dåbsritualet, hvor det dog ikke er dåben, men Gud, der skænker os Helligånden med syndernes forladelse og det evige liv – hvad der så i øvrigt nærmere menes med dette komprimerede udtryk. Men i biskoppernes vejledning er modtagelsen af Helligånden med syndernes forladelse og evigt liv blevet en egenskab knyttet til selve dåbshandlingen. Ordet 'modtager' signalerer en begyndende sakramentmagi i dåbsforståelsen: den blotte udførelse af dåbshandlingen udvirker, at mennesket modtager en ydelse bestående af Helligånden med syndernes forladelse og evigt liv.

'Uanset om det er et barn eller en voksen, der bliver døbt, er det den samme dåb'. – Ja, men hvem hævder, at det ikke er samme dåb? Dåben er selvfølgelig den samme, for så vidt som dåben er dåb til samme herre og til samme salighedshåb. Udsagnet er imidlertid manipulerende, fordi det taler om dåbens enhed, som om dåbens enhed er det samme som dåbsritualets enhed. I virkeligheden er talen om den samme dåb en teologisk besværgelse, der skal mane besværlige spørgsmål i jorden om, hvorfor folkekirken bruger et enhedsritual til barnedåb og voksendåb, når folkekirkens søsterkirker har valgt at bruge særskilte ritualer.

Såvidt de mest iøjnefaldende teologiske udsagn i dåbsvejledningen. Sammenfattende vil jeg sige, at de repræsenterer en teologisk letfærdighed, som biskopperne ikke burde have ladet passere.

Og nu til nogle dåbsteologiske problemstillinger, som biskopperne hverken i dåbsanordning, dåbsvejledning eller andetsteds har fundet anledning til at berøre, men som dog nok kunne fortjene nogle overvejelser.

Dåbens såkaldte indstiftelse

Det er en dogmatisk kliché, at Jesus Kristus har indstiftet dåbens sakramente. Men det forholder det sig langt fra så enkelt med dåbens indstiftelse, som det forholder sig med den hellige nadvers indstiftelse.

Nadverens indstiftelse har klar angivelse af tid og sted. Jesus Kristus indstiftede den hellige nadver, i og med at han selv forestod dens første udførelse.

Dåbens indstiftelse løber ind i flere vanskeligheder:

For det første gav Jesus sig ikke af med at døbe. Evangelierne indeholder ingen beretninger om, at Jesus har døbt nogen. I Joh. 3,22 ff og 4,1-2 omtales ganske vist en døbevirkning i forbindelse med Jesus og hans disciple, men det pointeres samtidig, at det var disciplene, der døbte, og ikke Jesus selv. Og eftersom Jesus ikke gav sig af med at døbe, kan Jesus altså ikke have forestået den første udførelse af dåbens sakramente.

For det andet er det uvist, hvor og hvornår den første kristne dåb har fundet sted. I Ap.G. berettes om dåb af nogle fremtrædende personer, heriblandt den etiopiske hofmand, farisæeren Saulus fra Tarsus og den romerske officer Cornelius, men hverken i Ap.G. eller i evangelierne fortælles der om dåb af Simon Peter eller de andre apostle. Det kan ikke udelukkes, at en eller flere af apostlene har haft forbindelse med Johannes Døber og er døbt af ham – i så fald med en dåb af et andet indhold end den kristne dåb – men skriften nævner intet om dåbshandlinger i forbindelse med Jesu kaldelse af de tolv apostle. Heller ikke efter Mesterens definitive bortgang synes der at være foretaget dåbshandlinger til bekræftelse af apostlenes kaldelse. Helligåndens udgydelse pinsedag har formentlig også gjort enhver tale om dåb uaktuel for apostlenes vedkommende.

For det tredje er det problematisk at lade den såkaldte missionsbefaling gøre det ud for dåbens indstiftelsesberetning. I Matt. 28,16 ff tales der om, at apostlene skal gøre alle folkeslag til Jesu disciple, *‘idet I døber dem i Faderens og Sønnens og Helligåndens navn.’* En sådan formulering forudsætter imidlertid, at det ikke er noget helt nyt og ukendt, som apostlene skal i gang med, men at de godt ved, hvad dåb i Faderens og Sønnens og Helligåndens navn betyder. Formuleringen forudsætter med andre ord, at dåb i den treenige Guds navn allerede er indarbejdet praksis. Det nye, apostlene skal i gang med, er at rejse ud som missionærer. Det betyder så, at der ikke er hold i at læse Matt. 28,16 ff som en dåbens indstiftelsesberetning. Derimod kan teksten læses som en bevidnelse af, at dåb i den treenige Guds navn har været i brug fra kirkens ældste dage.

Sammenfattende må man altså sætte spørgsmål ved, om det er muligt at henføre fremkomsten af dåbens sakramente til nogen bestemt indstiftelsesbegivenhed. Men det behøver ikke at anfægte dåbens status som sakramental handling. Det afgørende er sakramentets indhold.

Den kristne dåbs rødder i johannesdåben

Dåbsriten er ældre end den kristne dåb. Alle fire evangelier omtaler Johannes Døber og hans døbevirkning. Johannesdåben er af afgørende betydning for forståelsen af, hvem Jesus er, i og med at Jesus påbegyndte sit offentlige virke ved at lade sig døbe af Johannes. (I parentes bemærket kan man undre sig over, at folkekirkens autoriserede dåbsritual kan tale om dåb uden nævne Jesu egen dåb med et ord).

Johannesdåben var en dramatisk omvendelsesrite. I Mark. 1,4 hedder det, at Johannes *'prædikede omvendelsesdåb til syndernes forladelse'*. Folk skulle omvende sig og lade sig døbe som tegn på deres omvendelse. Neddykningen i vand er metafor for druknedøden, som atter er metafor for et definitivt brud med fortiden. Billedlig talt bliver det gamle syndige menneske aflivet ved drukning. Til afløsning stiger et nyt syndfrit menneske ud af dåbsvandet. Billedlig talt fødes mennesket på ny. Dåben betegner begyndelsen på et nyt liv.

Alle fire evangelier lægger vægt på at omtale Jesu dåb. Hvis det havde været som privatperson, at Jesus kom til Johannes og anmodede om dåb, ville Jesu dåb være uinteressant. Men evangelierne fremstiller Jesu dåb som en begivenhed af offentlig interesse. Det offentlige aspekt af Jesu dåb kommer til udtryk ved, at der i forbindelse med dåben angiveligt lyder en stemme fra himlen, der proklamerer Jesus som Guds søn.

Titlen 'Guds Søn' har rødder i den israelitiske kongedeologi, og i nytestamentlig sammenhæng bruges titlen 'Guds Søn' til at udtrykke, at Jesus har fået et omfattende mandat til at handle på Gud Faders vegne. Hos evangelisten Johannes suppleres talen om Jesus som 'Guds Søn' med talen om Jesus som 'Guds lam'. Herved betones det, at Jesu dåb er en indvielse til rollen som offerlam, det vil sige døden på korset. Som Jesus lod sig korsfæste for menneskeslægtens genfødelses skyld og ikke for sin egen fornøjelses skyld, således lod Jesus sig døbe for menneskeslægtens genfødelses skyld, og ikke fordi han personligt havde brug for at blive døbt.

Med Jesu fuldbårte værk fra dåb til offerdød bringes en ny pagt i stand mellem Gud og menneskeslægten, der kan benævnes som Guds Riges pagt.

Den kristne dåb som pagtshandling

Den kristne dåb er en indvielse til at have Jesus Kristus som Mester og Herre. Min dåb er Jesu Kristi tilsagn til mig, at jeg personligt er omfattet af den genfødelse af menneskeslægten, han har bragt i stand med sit fuldførte hverv som Guds Søn på jord. I kraft af dette tilsagn kan mit forhold til Jesus Kristus betegnes som et pagtsforhold. Min dåbspagt betyder, at jeg har fået meddelt borgerskab i Guds Rige.

Dåbens manglende entydighed som tegnhandling

I dåbsritens oprindelige form med neddykning var vandet billede på drukning. Det gjaldt johannesdåben, og det gjaldt den kristne dåb til langt op i middelalderen. Men da man erstattede neddykning med overøsning, blev dåbsvandets betydning uklar. Vandet kan på grund af den sparsomme mængde ikke længere opfattes som et billede på drukning. Hvad vandet så kan være billede på, står hen i det uvisse. Er det badevand? Eller måske fostervand? Eller noget helt tredje?

Dåbsvandet har altså mistet den ligefremme betydning, som et tegn må besidde for at kunne betegne noget. Men der indgår jo forskellige elementer i folkekirkens dåbshandling udover over-

øsningen med vand, så der vil i praksis formentlig ske det, at den folkelige forståelse af dåben lader dåbsvandet være vand for i stedet søge mod elementer, der er mere tilgængelig for tydning. Den folkelige forståelse vil med forkærlighed kaste sig over dåbens karakter af velsignelseshandling, fordi alle ved, hvor sårbart et lille barn er, og hvor gavnligt det derfor kan være at påkalde Forsynets beskyttelse af det lille menneske.

Dåbens tydning som velsignelse

Dåbsritualet bruger fortællingen i Mark. 10,13-16 som tekstbelæg for den opfattelse, at dåben er at tyde som en velsignelseshandling. Det hedder konkluderende: *‘Så vil vi nu hjælpe dette barn/disse børn/dig til hans velsignelse ved at døbe etc.’*. Der er imidlertid et teologisk handicap indbygget i brugen af Mark. 10,13-16: Nok lægger teksten eftertryk på Jesu insisteren på at velsigne børnene, men den lader os i stikken med hensyn til, hvad velsignelsen måtte indebære for de børn, der blev velsignet. Vi får at vide, at de blev velsignet, men vi får ikke at vide, hvad de blev velsignet til.

Men Mark. 10,13-16 er jo nærliggende at bruge ved barnedåb på grund af analogien til det, der foregår ved døbefonten. Der er simpelthen noget, der ligner og muliggør opbyggelige identifikationer. Så længe dåbsmenigheden kender ordet ‘dåbspagt’ og ved noget om discipelforholdet til Kristus, er faren ved at bruge Mark. 10,13-16 som billede på dåben da heller ikke så stor. Menigheden vil være klar over, at Jesu tagen børnene i favn trods alt kun er billede på dåben og ikke dåben selv.

Ved voksendåb går det imidlertid helt galt, når – som foreskrevet i det seneste dåbsritual – Mark. 10,13-16 bruges som billede på dåben. Til sammenligning indholdt det foregående ritual i stedet en henvisning til Matt. 7,7-8. Den voksnes begæring om dåb blev i den indledende bøn tolket ud fra ordet om at bede, søge og banke på. Dåbens velsignelse – udtrykt med en lidt svulstig vending: *‘den evige himmelske velsignelse i dette bad’* – blev udlagt som Guds bønghørelse i henhold til netop dette skriftsted.

I 1992-ritualet gled Matt. 7,7-8 ud og blev erstattet af Mark. 10,13-16, uden at biskopperne dengang eller siden har fundet anledning at indvie offentligheden i grundlaget for den disposition. Men ændringen har alvorlige konsekvenser for dåbsritualets tolkning af den voksnes dåb.

For det første underkender ritualet det værdifulde i, at der forud for dåben går en fase af at bede, søge og banke på. Den voksne skal glemme alt om sin søgen efter Gud og bare komme forudsætningsløst til dåben ligesom et spædbarn.

For det andet applicerer ritualet Mark. 10,13-16 på den voksnes dåb, skønt det jo var børnene, Jesus velsignede, og ikke de voksne. Billedet forudsætter, at den voksnes situation ved døbefonten har tydelig lighed med de små børns situation i evangeliet. Men den lighed er svær at få øje på, og brugen af Mark. 10,13-16 som billede på den voksnes dåb kommer derfor til at savne umiddelbar overbevisningskraft.

For det tredje er der ansatser til sakramentmagi i brugen af børnevelsignelsen som tolkning af den voksnes dåb. Den sammenfattende formel *‘Så vil vi nu hjælpe dig til hans velsignelse etc.’* er udtryk for den opfattelse, at præsten har fået fuldmagt til at administrere Guds velsignelse. Fuldmagten understreges af, at præsten siger ‘vi’ om sig selv og desuden bruger ordet ‘hjælpe’ om sin funktion ved dåben. Sprogbrugen forlener præsten med en kultisk betydningsfuldhed, som er fremmed for en luthersk forståelse af, hvad en præst er.

Forestillingen om spædbarnetro er fyldt med problemer

Folkekirkenes dåbsritual indeholder personlig tilspørgsel af dåbsbarnet om forsagelsen, troen på den treenige Gud samt ønsket om at blive døbt. Gudmoderen eller gudfaderen må føre ordet for barnet, men i princippet er det barnet selv, der svarer.

Forestillingen om spædbarnets gudstro er imidlertid helt igennem et teologisk misfoster.

For det første er det en absurd antagelse, at et spædbarn kan bekende troen med den apostolske trosbekendelses ord, endnu førend det er begyndt at tilegne sig modersmålet. Begrebet 'spædbarnetro' respekterer ikke det faktum, at barnet er barn, og det opererer med et trosbegreb, der adskiller sig fra den måde, ordet 'tro' ellers bruges i kirkens sprogbrug.

For det andet rejser antagelsen af spædbarnetroen spørgsmålet, hvornår denne tro er opstået hos barnet. Flere svar kan tænkes, men hvert svar rejser nye spørgsmål:

a) Hvis troen er medfødt, vil det så sige, at også muslimernes børn tror på den treenige Gud?

b) Hvis troen er opstået efter fødslen, men inden dåbshandlingen, hvad er det da, som har fået troen til at opstå hos barnet?

c) Hvis troen opstår i og med dåbshandlingens udførelse, hvad er det så i dåbshandlingen, der kalder troen frem hos dåbsbarnet? – Er det iklædningen i dåbskjolen, eller er det transporten af barnet frem til døbefonten, eller er det måske snarere præstens tilspørgsel af barnet?

For det tredje er det svært at se, hvad antagelsen af spædbarnetroen skal tjene til, hvis dåbens indhold er Guds suveræne tilsagn om borgerret i Guds Rige. Guds tilsagn står og falder vel ikke med barnets aktuelle forudsætninger for at tilegne sig tilsagnet?

For det fjerde er brugen af Mark. 10,13-16 som billede på dåben i sig selv et argument imod at operere med spædbarnetro. I evangeliet blev de pågældende børn jo ikke tilspurgt om deres tro på Vor Herre, ligesom de ikke blev spurgt, om de ønskede at blive velsignet. De blev alene velsignet på de voksnes initiativ til at få dem velsignet – i et skønt samvirke med Vor Herres beredvillighed til at velsigne.

Forestillingen om spædbarnets gudstro er kgl. autoriseret, for så vidt som den indgår i det autoriserede dåbsritual, som præsterne er tjenstligt forpligtet på at følge og stå inde for. Derfor er det meget beklageligt, at biskopperne stedse har forholdt sig tavse til spørgsmålet om spædbarnetroen. Tavsheden er så meget mere beklagelig, som folkekirken på dette punkt går enegang i forhold til de søsterkirker, folkekirken naturligt kan sammenligne sig med.

Dåbens forhold til konfirmationen

Det autoriserede konfirmationsritual refererer til dåben på en måde, så konfirmationen er blevet dåbsbekræftelse. Sammenhængen mellem dåb og konfirmation kommer klart til udtryk i afsnittet med den såkaldte konfirmationsvelsignelse, hvor der er tre tekster at vælge imellem, som alle refererer til dåben. En af dem genbruger ligefrem vendinger fra dåbsritualet. Forholdet kan udtrykkes sådan – og bliver formentlig opfattet sådan af menigheden – at konfirmationen er anden halvleg, hvor dåben var første halvleg.

Nu har konfirmationsritualets forfatterne næppe været opmærksomme på, at en rituel dåbsbekræftelse kan få den modsatte virkning af, hvad der var tilsigtet. Sagen er i al sin enkelthed, at enhver tale om dåbsbekræftelse indirekte kommer til at drage dåbens gyldighed i

tvivl. Det ligger jo i begrebet 'bekræftelse', at noget kan betvivles, siden det har brug for bekræftelse. Men hvis folkekirken mener sin dåbsteologi alvorligt, må folkekirken insistere på, at dåben er en pagt, der står ved magt til evig tid fra Guds side, og i konsekvens heraf afvise enhver tale om dåbsbekræftelse. Dåbspagten skal ikke bekræftes og kan ikke bekræftes – hverken fra Guds side eller fra menneskets side.

Noget andet er den pædagogiske udfoldelse af dåbspagtens betydning for et menneske. Den er både nyttig og nødvendig. I konfirmationens sammenhæng vil en udfoldelse af dåbspagtens betydning nødvendiggøre en gennemgribende ændring af konfirmationsritualet, så det i stedet for at være et dåbsbekræftelsesritual bliver et myndighedsritual, der refererer til de unges livssituation ved overgangen til deres status som myndige medlemmer af menigheden.

Afsluttende bemærkninger

Det turde være indlysende, at en beskæftigelse med de her formulerede problemstillinger før eller siden vil føre til ønsket om et revideret dåbsritual. Men om det skal blive til noget med en ritualrevision, afhænger af biskopperne. De sidder på den liturgiske nøglemagt. Det er mit håb, at biskopperne i hvert fald erkender, at der er et opsøret behov for besindelse på folkekirkens dåbspraksis og dåbsforståelse.